

Key words: *training of a teacher, health, healthy lifestyle, health saving environment, professional activity, primary school.*

УДК 372.878

І. П. Парфентьева

Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського

ЗДАТНІСТЬ ДО ЕМПАТІЇ – ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглядається один з основних чинників у формуванні майбутнього вчителя музичного мистецтва – здатність до емпатії. Емпатія розглядається у філософському, психологічному та педагогічному напрямках. Здатність педагога до емпатії постає одним із визначальних факторів у встановленні педагогом взаємин зі студентом, які сприяють не лише успішності здійснення ними спільної навчальної діяльності, а й створенню умов для повноцінного розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва як суб'єкта життєдіяльності й життєтворчості.

Ключові слова: *емпатія, здатність до емпатії, професійна підготовка, особистісні характеристики, професійні якості особистості*

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення в Україні зумовлюють значні зміни в системі професійної освіти. «Наше сьогодення вимагає від національної вищої школи взагалі й від кожного навчального закладу, спираючись на кращі традиції та досягнення професійної освіти й психолого-педагогічної науки, кардинально переглянути сам підхід до організації навчально-виховного процесу, до змісту фахової підготовки та виховання студентської молоді, до розробки й упровадження перспективних технологій навчання» [8, 226].

Наявна система підготовки вчителя музичного мистецтва зорієнтована головним чином на оволодіння ним певною системою теоретичних знань, спеціальних умінь і технік. Однак успіх професійної діяльності педагога-музиканта залежить великою мірою від його особистісних характеристик: системи цінностей, психологічної культури, самосвідомості тощо. Тому поряд із світоглядною та професійною підготовкою майбутніх фахівців особливого значення набуває особистісна підготовка вчителя музичного мистецтва, метою якої є формування професійно значущих якостей особистості, її гуманістичної спрямованості, психолого-педагогічної культури, здатності до професійної ідентифікації [3, 242-248].

Аналіз актуальних досліджень. Слово «емпатія» походить від грецького «*patho*», що означає глибоке, сильне, чутливе почуття, близьке до страждання. Префікс «*em*» означає спрямований усередину. Емпатію вивчали такі авторитетні дослідники, як К. Роджерс, К. Рудестам, Є. Мелибруда, Г. Андреева, Г. Перепечина та ін. Вони одностайні в тому, що емпатія проявляється насамперед у спілкуванні.

Мета статті – розглянути один з основних чинників у формуванні майбутнього вчителя музичного мистецтва – здатність до емпатії.

Виклад основного матеріалу. Інтерес з боку психології та педагогіки до проблематики спілкування, який набув упродовж останнього часу сталого характеру, зумовлюється низкою обставин як власне теоретичного, так і практичного порядку. У процесі розв'язання низки задач, пов'язаних із розбудовою системи освіти на засадах гуманізації й гуманітаризації, проблема спілкування, зокрема педагогічного, набуває виняткового значення, адже саме зміст і особливості взаємовідносин учасників педагогічного процесу визначають у кінцевому рахунку можливість досягнення стратегічної мети освіти, а відтак і перспективу формування особистості як самоцінної, здатної до саморозвитку й самовдосконалення самодостатньої істоти.

Феномен емпатії як чинник ефективності педагогічного спілкування не був предметом спеціального дослідження. Разом із тим здатність педагога до емпатії постає одним із визначальних факторів у встановленні педагогом таких взаємин зі студентом, які сприяють не лише успішності здійснення ними спільної навчальної діяльності за рахунок сформованості в учасників спілкування належного рівня комунікативних умінь, а й, головним чином, створенню умов для повноцінного розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва як суб'єкта життєдіяльності і життєтворчості (В. М. Банщикова, Т. П. Гаврилова, Ц. П. Короленко, Є. С. Кузьмін, А. В. Петровський, Т. В. Снегірьова, А. П. Сопіков, В. П. Філатов).

Єдиного визначення даного поняття в наукових розвідках немає. Г. Перепечина підкреслює, що найчастіше повторюються чотири дефініції емпатії:

- 1) розуміння почуттів, потреб інших;
- 2) глибоко чутливе сприйняття події, природи, мистецтва;
- 3) афективний зв'язок з іншими;
- 4) відчуття стану іншої особи чи групи.

Вивченням емпатичних здібностей до недавнього часу переважно займалися дослідники соціальної психології та психотерапії. В останні роки феномен емпатії розглядають як важливий чинник професіоналізму фахівця в цілому. Розрізняють емпатію когнітивну та емоційну.

У першому випадку емпатія розглядається як спосіб розуміння іншої людини (Р. Карамуратова, L. Cottrel, R. Dymond), як «розумова комунікація» або інтелектуальна реконструкція внутрішнього світу іншої людини (U. Bronfenbrenner, J. Harding, M. Gallwey), тобто як суто інтелектуальний процес. За такого підходу емпатія визначається як осмислення внутрішнього життя іншої людини, як вид чуттєвого пізнання. У межах даного напрямку емпатія розглядається як інтуїтивне пізнання емоційного стану іншої особистості (А. Ковальов, Т. Шибутані).

Представники іншого напрямку трактують емпатію як емоційний стан, котрий виникає в суб'єкта під час спостереження переживань іншої людини (Т. Пашукова, D. Aderman, E. Stotland). Емпатія в цьому випадку розглядається як афективне явище, суть якого полягає в проникненні в афективні орієнтації іншої людини, у співчутті переживанням цієї людини, у здатності прилучитися до її емоційного життя, розділити її емоційний стан (Т. Гаврилова, О. Кайріс, А. Рудська, Л. Стрелкова, О. Феніна).

Перевага когнітивного компоненту у відображенні стану іншої людини характерна для адекватного розуміння іншої особистості. Домінування емоційного компоненту в емпатії говорить про емоційний відгук однієї особистості на переживання іншої. У діяльній емпатії суб'єкт не тільки розуміє емоційний стан іншої особи, але й надає їй активну підтримку. Отож, емпатія є одним із регуляторів взаємостосунків між людьми. Емпатійні стани співчуття, співпереживання, які багаторазово повторюються, стають властивістю особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

У творчій діяльності віддають перевагу емоційній емпатії, оскільки саме вона обов'язково передбачає співпереживання та співчуття.

Відчуття та сприймання належать до важливих пізнавальних процесів у підготовці вчителів музичного мистецтва. *Відчуття* розвиваються й можуть удосконалюватися під дією спеціальних вправ. *Сприймання* істотно відрізняється від відчуттів. Йому властиві предметність, цілісність, константність, структурність, і, навіть, узагальненість.

До вищих пізнавальних процесів належать мислення, уява, мовлення, які значною мірою визначають свідомість особистості. Психологи розробили тести дослідження аналітичності й рефлексивності мислення, продуктивності та індивідуальних особливостей уяви, творчої уяви, ригідності мовлення, темпу усної мовної діяльності, еготизму діалогічного мовлення, рівня егоцентризму, емоційного відгукування, розумових здібностей тощо. Більшість із названих методик дають можливість розвивати емпатичну здатність студентів-музикантів за умови їх ефективного застосування.

Існуючий досвід дослідження особливостей і умов педагогічного спілкування свідчить про те, що продуктивність міжособистісних стосунків значною мірою зумовлюється типом комунікативної стратегії, що обирається викладачем, з одного боку, та рівнем сформованості в нього емпатії як окремої та специфічної для музично-педагогічної діяльності здатності – з іншого.

Найпоширенішим розумінням феномена емпатії є тлумачення останньої як особливої здатності суб'єкта до осягнення емоційних переживань і внутрішнього світу іншої людини, що дозволяє майбутнім учителям музичного мистецтва досягти взаємоузгодження позицій, взаємопорозуміння, обрати відповідно до цього спільні засоби само- і взаєморегуляції у процесі міжособистісної взаємодії (Л. П. Виговська, Т. П. Гав-

рилова, В. А. Івасишин, С. В. Кондратьєва, С. М. Максимець, К. Роджерс, О. П. Санникова, І. А. Твердохлєбова, М. В. Удовенко, В. А. Якунін).

Аналіз наукової літератури з проблеми емпатії дозволяє зробити висновок, що діяльна педагогічна емпатія – це професійно значима якість педагога, яка забезпечує успішність міжособистісної взаємодії, проявляючись і формуючись у ситуаціях діалогічного спілкування, у спільній творчій діяльності педагога та вихованців. Однією з функцій емпатії педагога є надання такої допомоги студенту в розв'язанні його проблеми, яка сприятиме розвитку його музичних здібностей.

Емпатія – це глибоке та безпомилкове сприйняття внутрішнього світу іншої людини, її прихованих емоцій і смислових відтінків, емоційне співзвуччя з її переживаннями, використання всієї глибини розуміння цієї людини не у своїх, а в її інтересах.

Психологами виділено три рівні емпатії:

1-й рівень – найнижчий, це сліпота до відчуттів і думок інших. Таких людей більше цікавлять власні відчуття і, якщо їм здається, що вони добре знають і розуміють інших, їх висновки часто помилкові. Утім, усвідомити свою помилку їм заважає низький рівень емпатії, а тому власні помилки можуть тривати все життя.

2-й рівень – епізодична сліпота до відчуттів і думок інших, зустрічається найчастіше. Властивий будь-яким типам особи, хоч і в різних проявах.

3-й рівень емпатії – найвищий. Це постійне, глибоке й точне розуміння іншої людини, уявне відтворення її переживань, відчуття їх як власних, глибокий такт, що полегшує усвідомлення людиною власних проблем і ухвалення правильних рішень без жодного нав'язування своєї думки або своїх інтересів. Для цього треба вміти відректися від свого «Я», будувати відношення за принципами взаємної довіри й альтруїзму.

У психологічній літературі, що присвячена дослідженню емпатії, часто йдеться про те, що необхідною умовою для її виникнення є не лише гуманне відношення в цілому, а й наявність симпатії до об'єкта співпереживання. У педагогічних роботах В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі наголошується, що симпатія, аттракція до іншої людини обов'язково виникає у процесі надання їй допомоги, підтримки, співчуття.

Під впливом відчуття емпатії розвиваються комунікативні вміння й навички особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва. Вони допомагають студенту в майбутньому житті та в професійному зростанні.

Висновки. Отже, емпатія – це глибоке й безпомилкове сприйняття внутрішнього світу іншої людини, її прихованих емоцій і смислових відтінків, емоційне співзвуччя з її переживаннями, використання всієї глибини розуміння цієї людини не у своїх, а в її інтересах.

Здатність до емпатії є основою для дружніх взаємин, які займають величезне місце в міжособистісному спілкуванні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Велітченко Л. К. Психолого-педагогічний практикум у системі підготовки до педагогічної взаємодії / Л. К. Велітченко // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 4.
2. Гаврилова Т. П. Понятие эмпатии в зарубежной психологии. Исторический обзор и современное состояние проблемы / Т. П. Гаврилова // Вопросы психологии. – 1975. – № 2. – С. 147–156.
3. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя / В. И. Загвязинский. – Москва, 1987.
4. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении / В. А. Кан-Калик. – Москва : Просвещение, 1987.
5. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. – СПб. : Питер, 2000. – 992 с.
6. Львова Ю. Л. Творческая лаборатория учителя / Ю. Л. Львова. – Москва, 1985.
7. Мачуська Г. М. Формування культури спілкування суб'єктів навчально-виховного процесу / Г. М. Мачуська // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 3.
8. Основы педагогического мастерства / под ред. И. А. Зязюна. – Москва, 1989. – Раздел III.
9. Педагогічна майстерність / під ред І. А. Зязюна. – К., 1997. – Розділ 7.
10. Педагогічні технології у неперевній професійній освіті : монографія / С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. В. Воловик, О. Г. Кульчицька. Л. Є. Сігаєва, Я. Д. Цехмістер та ін. ; за ред. С. О. Сисоєвої. – К. : ВІПОЛ, 2001. – 502 с.
11. Поташник М. М. Как развивать педагогическое творчество / М. М. Поташник. – Москва, 1987.
12. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. Сто порад вчителю / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори в 5 т. – К., 1997. – Т. 2.

РЕЗЮМЕ

Парфентьева И. П. Способность к эмпатии – один из факторов формирования будущего учителя музыкального искусства.

В статье рассматривается один из основных факторов формирования будущего учителя музыкального искусства – способность к эмпатии. Эмпатия рассматривается в философском, психологическом и педагогическом направлениях. Способность педагога к эмпатии – один из основных факторов в общении педагога со студентом, который влияет не только на успешную учебную деятельность, но и на полноценное развитие будущего учителя музыкального искусства как субъекта жизнедеятельности и творчества.

Ключевые слова: эмпатия, способность к эмпатии, профессиональная подготовка, личностные характеристики, профессиональные качества личности.

SUMMARY

Parfentyeva I. The capacity for empathy – one of the factors forming the future teachers of musical art.

The current system of training teachers of music is focused on the mastery of this particular system of theoretical knowledge, special skills and techniques. The success of a teacher professional musician depends largely on his personal characteristics: value systems, psychological culture, identity and so on. Therefore, along with ideological and training of future specialists, special importance is personal training music teachers, whose purpose is to develop professionally significant qualities of its humanistic orientation, psychological and educational culture, the ability to identify professional.

The phenomenon of empathy as a factor in the effectiveness of pedagogical communication has not been the subject of special study. However, the ability of the teacher to empathy appears as one of the determining factors in establishing such a teacher

relationships with the students that promote not only the success of their joint training activities through the formation of the participants communicate appropriate level of communication skills, but mainly the creation of conditions for full development of the future.

The study of empathic abilities until recently mainly engaged researchers in social psychology and psychotherapy. In recent years, the phenomenon of empathy is considered as an important factor in overall professionalism. The author defines cognitive and emotional empathy.

In creative activities emotional empathy is preferable, because it necessarily involves sympathy and compassion.

The analysis of scientific literature on the empathy suggests that active teaching empathy is a significant quality professional educator that provides successful interpersonal interaction, which manifests itself in formed situations and dialogical communication, in a joint creative work of the teacher and pupils. One of the functions of an empathy teacher is to provide such assistance to the student in solving their problems that contribute to the development of musical abilities.

Empathy is a profound and unmistakable perception of the inner world of another person, his hidden emotions and connotations, emotional consonance with his experiences, using the whole depth understanding of man his and his interests.

Key words: *empathy, a capacity for empathy, training, personal characteristics and professional qualities of a person.*

УДК 378.147:009

Т. М. Плохута

Сумський державний університет

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ УМІНЬ САМОДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ПІЗНАВАЛЬНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається поняття «самодіагностики», її співвідношення з поняттями «самоконтроль» і «самооцінювання». З'ясовано об'єктивні причини необхідності поєднання останніх на основі критеріально-діагностичного підходу до педагогічного вимірювання для підвищення ефективності перебігу та якості результатів самостійної пізнавально-творчої діяльності студентів у навчанні гуманітарних дисциплін. Розмежовано поняття «самооцінки» та «самооцінювання». Виокремлено переваги процедури самооцінювання студентом власних навчальних досягнень. Викладено авторську позицію щодо визначення етапів формування у студентів умінь самодіагностики творчих продуктів.

Ключові слова: *педагогічне вимірювання, самодіагностика, самоконтроль, самооцінювання, критеріально-діагностичний підхід, самостійна пізнавально-творча діяльність студентів, гуманітарні дисципліни, творчий продукт.*

Постановка проблеми. Сьогодні, незважаючи на активне впровадження у ВНЗ інноваційних освітніх технологій і кредитно-модульної системи навчання, методи й форми вимірювання навчальних досягнень студентів продовжують залишатися формальними та недостатньо інформативними. Серед вагомих недоліків традиційної системи контролю й оцінювання навчальних досягнень студентів слід виділити: а) знеособлений характер зазначених процедур; б) нехтування змінами, що відбуваються у внутрішній сфері особистості студента, ігнорування індивідуального просування студента в навчальному процесі;